

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2021 - Sayı: Van Özel Sayısı
Issue: Van Special Issue
ISSN: 1302-6879 - Sayfa/Page: 133-160

Van'da Siyasi Hayat 1945-1960 Political Life in Van 1945-1960

• Şerif DEMİR*

* Doç. Dr., Siirt Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
Siirt / Türkiye.
Assoc. Prof., Siirt University, Faculty of
Science and Letters, Department of
History, Siirt / Turkey.
tanzimat1839@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6831-2188

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi / Date Received:

14/01/2021

Kabul Tarihi / Date Accepted:

01/04/2021

Yayın Tarihi / Date Published:

20/04/2021

Atrf: Demir, Ş. (2021). Van'da Siyasi Hayat 1945-1960. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Van Özel Sayısı, 133-160

Citation: Demir, Ş. (2021). Political Life in Van 1945-1960. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, Van Special Issue, 133-160

Öz

Doğunun serhat şehri Van, I. Dünya Savaşının zorluklarını aşamadan II. Dünya Savaşının yokluklarıyla karşı karşıya kaldı. Çok partili hayata geçişle birlikte siyasi partiler Van'da yerel teşkilatlarını kurdular. Van'da belirgin bir siyasi hareketlilik yaşamaya başladı. Başta Cumhurbaşkanı Bayar olmak üzere pek çok devlet adamı Van'ı ziyaret ettiler. Milletvekilleri Van'ın pek çok temel sorununu meclis gündemine taşıdılar. Van'da dalgalı bir siyaset vardı. 1950 genel seçimlerini Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), 1954 genel seçimlerini Demokrat Parti (DP), 1957 seçimlerini de CHP kazandı. Çok partili hayatta birlikte Van'ın çehresinde önemli bir gelişme ve değişim yaşandı. Ulaşımında demiryolları ve karayollarına önemli yatırımlar gerçekleştirildi. Böylece şehrin dış dünyayla bağlantısı güçlendi. Eğitim alanında pek çok yeni okul açıldı ve yeni sağlık kurumları inşa edildi. Şehir önemli altyapı yatırımları yapıldı. Ekonomik gelişimi için baraj ve fabrikaların yapılacak olması şehrin geleceğine yönelik önemli adımlar oldu. Fakat uzun yıllardır şehre yeterince yatırım yapılamamış olması bu şehrin, biriken sorunlarının kısa sürede çözmek mümkün olmadı. Fakat çok partili hayata geçiş Van'ın sosyal ve ekonomik gelişmesine önemli katkı sağladı.

Anahtar Kelimeler: Van, Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi, Adnan Menderes

Abstract

Eastern border city, Van was faced with the poverty of World War II before overcoming the difficulties of the First World War. With the transition to a multi-party system, political parties established their local organizations in Van. There started a significant political dynamism in Van. Many statesmen, especially President Bayar, visited Van. Deputies brought many fundamental problems of Van to the agenda of the parliament. There was a fluctuating politics in Van. The CHP won the 1950 general elections, the DP in the 1954 general elections, and the CHP won the 1957 elections, too. With the multi-party system, the face of the city developed and changed significantly in Van. Significant investments were made in railways and highways in transportation. Thus, the connection of the city with the outside world was strengthened. Many new schools were opened in the field of education and new health institutions were built. Significant infrastructure investments were made in the city. The construction of dams and factories for its economic development were important steps for the future of the city. However, it was not possible to solve the accumulated problems of this city in a short time due to the lack of investment in the city for many years. However, the transition to the multi-party system made a significant contribution to the social and economic development of Van.

Keywords: Van, Democrat Party, Republican People's Party, Adnan Menderes

Giriş

II. Dünya Savaşının galipleri, demokrasiyi savunan ABD ve sosyalist Sovyetler Birliği olmak üzere ikiye ayrıldılar. Savaş süresince savaşın dışında kalmayı temel politika olarak belirleyen Türkiye, bu yenedünya düzeninde, kendisine yeni bir alan açmak istiyordu. Bu nedenle Türkiye, tercihini ABD'den yana kullandı. Böylece Türkiye daha demokratik bir siyasal düzene geçme ihtiyacı duyarken tek partili yönetim anlayışından çok partili bir siyasal hayata geçme kararı verdi.

Türkiye'deki bu değişim havası, çok kısa bir süre içinde iç politikada etkisini gösterdi. CHP iktidarının karşısında Milli Kalkınma Partisi (MKP) kuruldu. Fakat bu parti, rejimin hassasiyetlerini koruyarak değişimin öncüsü olabilecek bir potansiyele sahip değildi. Oysa parlamenter sistemde iktidarı denetleyerek halkın görüşlerini siyasete taşıyacak daha etkin bir muhalefet partisine ihtiyaç duyuluyordu.

İktidardaki CHP'den ayrılan dört milletvekilinin öncülüğünde Demokrat Parti 7 Ocak 1946'da kuruldu (Koçlar, 2002: 754-758). Belirli bir sosyal köken ve çevreden yoksun olarak yola çıkan Celal Bayar ve arkadaşları, CHP'nin güçlü bir alternatifi olmak için büyük bir mücadeleye giriştiler. DP halkın yoğun ilgi ve desteğiyle kısa sürede yurt sathında hızla teşkilatlandı (Bayar, 1986: 49). Parti altı ay içinde

ülkenin büyük bir kısmında teşkilatlanmasını tamamladı (Eroğlu, 1998:16). DP'nin böyle parlak bir performans göstermesi iktidardaki CHP'de şaşkınlık ve endişeye neden oldu.

1. Van'ın Sosyo-Ekonomik Durumu ve Siyasi Parti Teşkilatlarının Kuruluşu

Türkiye'nin serhat şehri olan Van I. Dünya Savaşının ekonomik yıkımını tam olarak telafi edemedi (BCA 030 10 00 00 70 461 3 14), II. Dünya Savaşı döneminin zorluklarıyla karşılaştı. Artan nüfusa bağlı sorunlarla şehir her geçen gün daha da büyüdü (BCA 030 10 70 461 3). Şehirde yokluklar ve karaborsacılık yaygındı (Van Gazetesi, 29 Teşrinî Sâni 1941). Vanlılar ağır sosyo-ekonomik sorunların yanında doğal felaketlerle de yaşamak zorundaydılar (BCA 030 10 00 00 119 848 18 1; BCA 030 10 00 00 120 850 12 2).

Türkiye'nin sınır bölgesinde yer alan bu şehrin, ulaşım ve iletişim imkânlarının yeterince gelişmemiş olması şehrin dışı kapalı bir hayatı yaşamasına ve halkın en temel ihtiyaçlarını karşılamakta da büyük zorluklar çekmesine sebep oluyordu. Merkeze uzak bu serhat şehri, kamu hizmetlerinden de gereği gibi faydalanamıyordu. Halkın büyük bir kısmı da şehirlerde değil köylerde yaşıyordu. 1945'de Van merkezde 26.932 kişi yaşarken köylerde 100.926 kişi hayatını sürdürüyordu (Van 1973 İl Yıllığı, 1973:36). Kısacası II. Dünya Savaşı sonrasında Van, halkın sosyal ve ekonomik pek çok temel sorunlarının olduğu yeterince gelişmemiş bir şehirdi.

Tek parti dönemde CHP, uzun yıllar Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki vilayetlerde teşkilatlanma ihtiyaç duymadı. CHP'nin böyle bir tercihte bulunmasının temelinde Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşanan bazı olumsuz hatıralar vardı. Parti bölge üzerindeki siyasi faaliyetlerini Halkevleri üzerinden yürütürdü (Şahin, 2012:93-134). Dönemin siyasi koşulları içinde CHP'nin Halkevleri dışında farklı bir teşkilatlanmaya da fazla ihtiyacı yoktu.

CHP Genel Sekreteri M. Ş. Esenal, 1942'de Doğu bölgesindeki vilayetleri ziyaret etti. Esenal'ın çabaları ve Cumhurbaşkanı İnönü'nün bölgeye yönelik ziyareti CHP'nin doğuda teşkilatlanmasının önünü açtı (Mıftakhov, 2018: 3). CHP 1944 yılından itibaren bölgede kendi siyasi faaliyetlerini yürütecek yerel örgütlenme sürecini başlattı (Polat, 2019: 7). Çok partili hayata geçişle birlikte muhalefet partileri de bölgede teşkilatlanma arayışlarına girdiler.

DP Van İl teşkilatı 20 Temmuz 1946'da Ahmet Metin tarafından kuruldu (BCA 490 1 0 0 193 766 1). DP'nin Van'da teşkilatlanması ve siyasi faaliyetlere başlaması pek kolay olmadı. CHP'liler DP'ye bürokratik engeller çıkardılar, partiye katılanlara da

müdahale ederek yörede teşkilatlanmasına mâni olmak istediler. İktidar partisi CHP'nin siyasi baskıları nedeniyle bu teşkilatlanma başlangıçta Van merkezle sınırlı kaldı. DP, bütün bu zorluklara rağmen 1948 yılına kadar Van merkezde ve ilçelerde teşkilatlanmasını tamamladı.

Çok partili hayatın ikinci muhalefet partisi olarak kurulan Millet Partisi'nin Van'da il teşkilatı Haziran 1949'da kuruldu. DP Van il teşkilatından ayrılan bir grup insan MP Genel Merkezinden aldığı yetkiyle MP İl teşkilatını kurdular. Böylece MP'de Van'da alternatif bir muhalefet olarak halkın önüne çıktı (Van Sesi, 11 Haziran 1949).

2. 1946 Seçimleri ve Van'da Siyaset

DP'nin kısa sürede yurt sathında hızlı teşkilatlanması CHP'lileri tedirgin etti. İktidarı kaybetme endişesiyle CHP, 29 Nisan 1946'da yerel seçimlerin öne çekilmesine karar verdi (TBMM, Tutanak Dergisi, 29 Nisan 1946: 233). CHP'nin meclis gücüne dayanarak böyle bir zorlama içerisine çok sert tepki gösteren DP'liler, CHP'nin seçimleri öne alarak muhalefeti engellemeye çalıştığını iddia ettiler (Demir, 2010: 96). CHP muhalefetin itirazlarını pek dikkate almayınca DP, 26 Mayıs'ta yapılan yerel seçimleri protesto ederek seçimlere katılmadı. Vanlıların %75.8 katılım gösterdiği bu seçimin (BCA 030 10 82 540 1) doğal sonucu olarak CHP yerel seçimlerden başarıyla çıktı. Seçimler sonucunda Van Belediye Başkanlığına Salih Türkoğlu seçildi (BCA 30 11 1 0 184 21 18).

CHP, yerel seçimlerden sonra genel seçimleri de öne almak için hazırlıklara başladı. DP'nin itirazlarını dikkate almayan CHP, genel seçimlerin 21 Temmuz 1946'da yapılmasına karar verdi. 12 Haziran itibariyle DP, yurt sathında 34 il ve 160 ilçede örgütlenebilmişti (Eroğlu, 1998: 34). Kanuna göre siyasi partiler il teşkilatları olmayan seçim bölgelerinde aday gösteremiyorlardı. Bu kural gereğince DP, Van'da yerel teşkilatı olmadığından aday gösteremedi. Van İl teşkilatını seçimlerden bir gün önce yani 20 Temmuz'da kuran DP, Van'da bu genel seçimlere katılmadı (Albayrak, 2004: 89).

CHP, Van'da göstereceği adayları kapsamlı bir incelemeden geçirdi. CHP adaylarının bağımsızlarla yarışacağı bu seçimlere yerelden yoğun talep oldu (BCA 490 1 0 0 325 1343 1). CHP aday listesi güncellenerek İbrahim Arvas'la¹ birlikte Muzaffer Koçak ve Rüştü Oktar aday gösterildiler². Ülke genelinde olduğu gibi Van'da da

¹ İbrahim Arvas'ın biyografisi ve siyasi faaliyetleri için bkz. Volkan Tunç, (2019). Van Milletvekili İbrahim Arvas'ın Biyografisi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Faaliyetleri, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 6, (2), 388-432

² 1943 seçimlerinde Van adına İbrahim Arvas, Münip Boya ve Hakkı Ungan iki dereceli seçim sisteminde oy birliğiyle milletvekili seçildiler. Van Gazetesi, 6 Şubat 1943. Bu

seçimleri CHP rahatlıkla kazandı. Böylece CHP'nin Van'da aday gösterdiği üç milletvekili Ankara'nın yolunu tuttu (TÜİK, 2012: 6).

CHP, 1947'da gerçekleştirilen muhtarlık seçimlerinde de rakiplerine üstünlük sağladı. Van'da DP'nin katılmadığı seçimlerde CHP'nin aday olarak belirlediği 254 muhtar seçimleri kazandı. DP'lilerin büyük ölçüde bağımsız adayları destekledikleri bu seçimde bağımsız muhtar adayları da 247 muhtarlık kazandılar (BCA 030 01 67 422 1). Bu sonuçlar Van'da CHP'nin karşısında oldukça güçlü bir muhalefetin var olduğunu gösteriyordu.

Siyasi partilerin yerel teşkilatları kurulduktan sonra Van'da CHP ile DP arasında kıyasıya bir rekabet ve amansız bir mücadele yaşanmaya başladı (BCA 490 1 0 0 459 1887 5). Bu siyasi rekabette CHP, devletin gücünü arkasına alarak rakibine üstünlük sağlamaya çalışıyordu. Örneğin Van Valisi açıkça DP ile teşkilatına karşı bir tutum içindeydi. Van Valisi N. Aynuksa, Hükümete bir yandan kendisinin ne kadar samimi bir CHP taraftarı olduğunu anlatırken diğer yandan da DP'yi şehirde etkisizleştirebilmek için uğraşıyordu. İçişleri Bakanlığına bir rapor veren Vali, DP'ye mensup kişilerin nasıl fena insanlar olduğunu anlatırken “kendilerinden devlet ve halk idaresinde zarar beklenebilir. Aralarında milliyetlerinden şüphe edilenler bulunduğu için yurt bütünlüğü bakımından Demokrat maskesi ile fena rol oynayabilirler” diyordu. DP'lilerin şehirdeki zararlı faaliyetlerinden söz eden Vali Hükümetten DP Van teşkilatına yönelik bazı tedbirler almasını istiyordu (BCA 490 1 0 0 193 766 1).

Vanlılar çok partili hayata geçilmesinden memnundular. Daha evvel hiç görmedikleri ve ulaşamadıkları pek çok devlet adamı bizzat ayaklarına geliyordu. Şehre gelen bu siyasiler, vatandaşları dinliyor, şehrin sorunlarına yönelik bir çaba gösteriyorlardı. Örneğin Van'a 27 Ağustos 1948'de MEB Tahsin Banguoğlu, Bayındırlık Bakanı Nihat Erim ve Çalışma Bakanı Tahsin Bekir geldiler. Askeri ve sivil yetkililerce karşılanan Bakanlar, şehir merkezine geçerek halkevi salonunda halkala bir araya geldiler. Halka hitap eden MEB Banguoğlu, bu yıl içinde şehirde bir lise açacaklarının müjdesini verdi. Bakan, teknik eğitimin öneminden söz ederek ayrıca şehirde bir de Sanat Enstitüsünün açılacağını da müjdeledi. Bayındırlık Bakanı Erim, Van'ın yol sorununa dikkat çekti. Bakan Hükümetin ülke genelinde yol

milletvekillere İbrahim Arvas, TBMM kurulduğundan beri mecliste görev yapıyordu. Münip Boya Osmanlı Meclisinde III. ve IV. Dönem görev yaptığı gibi TBMM'de de I. Dönem hariç her dönem yer almayı başardı. Hakkı Urgan'da TBMM açıldığından beri mecliste görev yapıyordu. Yalnız Urgan 3 Nisan 1943'te hayatını kaybedince ara seçimlerle Urgan'ın yerine milletvekili olarak Nihat Berker seçildi. (TBMM Albümü 1920-2010, 2010: 431-432)

meselesine büyük önem verdiğini belirterek Elâzığ-Van Demiryolu hattının inşaatına kısa sürede başlanacağını söyledi (Kardaş, 2016: 197-223). Bu projenin parça parça hayata geçirileceğine dikkat çeken Bakan, ilk etap olarak da Elâzığ-Muş hattına temelinin yakında atılacağını açıkladı. Vanlılar Ulaştırma Bakanından şehrin dış dünyayla daha sıkı bağlantısının kurulabilmesi için karayolu talebinde bulundular. Ayrıca şehirdeki sağlık hizmetlerinin de çok yetersiz olduğunu bildirdiler. Geceyi Van'da geçiren Bakanlar, 28 Ağustos'ta şehirden ayrıldılar (Van Sesi, 28 Ağustos 1948). Bu ziyaretin en güzel tarafı Van'da lisenin açılarak aktif bir şekilde eğitim-öğretime geçecek olması (Van Sesi, 28 Eylül 1948)³ ve Van'ın acil sorunlarının hükümete doğrudan iletilmiş olmasıydı.

2.1 VIII. Dönem Van Milletvekillerinin Meclis Faaliyetleri (1946-1950)

Bu dönem Van milletvekilleri içinde en aktifi İbrahim Arvas'dı. Meclis genel kurulunda sıklıkla konuşan Arvas, vakıflardan, eğitime, ekonomiye kadar pek çok farklı konuda katkılar yaptı. Arvas özellikle Vanlıların ekonomik sorunları üzerinde çok durdu (TBMM TD, 29 Aralık 1947:661). Arvas dini eğitimin önemine dikkat çekerek İmam-Hatiplerin açılması ve İlahiyat Fakültesinin kurulması için de çok çabaladı (TBMM TD,14 Ocak 1947: 22-23).

Meclise Anadolu'nun batı vilayetlerinden gelen milletvekillerinin kendi bölgelerindeki yokluklardan şikâyet etmelerine tepki gösteren Arvas, I. Dünya Savaşı sonrasında harap olmuş Doğu vilayetlerinin hala bunu telafi edemediğini söyledi. Arvas doğuda şehir içi ve şehirlerarası ulaşımı sağlayacak yeterli alt yapının olmadığını ve şehrin ihtiyacına cevap verecek sağlık kuruluşlarının da bulunmadığını sözlerine ilave etti. Atatürk'ün doğuda bir üniversite kurulmasına ilişkin sözlerini hatırlatan Arvas, mevcut şartlar içinde bu üniversitenin bir çekirdeğinin kurulması gerektiğini söyledi (TBMM TD, 13 Şubat 1950: 519). Arvas, demiryolu yapım işinin önemli olduğunu fakat yavaş gittiğini, Erciş, Muradiye ve Çatak'ta yapılan lojmanların bir türlü tamamlanamadığını, ayrıca Başkale'nin yolu, suyu ve elektriğinin olmadığını söyledi. Arvas mecliste Van'dan söz ederken Hakkârî'yi de hiç ayırmadı. Hakkârî'nin ihtiyaç duyduğu eksiklikleri de sıklıkla Meclis gündeme getirerek çözüm aradı (TBMM TD, 20 Şubat 1950: 904-905).

³ Van Lisesi olarak faaliyete geçen bu okulun ismi 13 Ağustos 1958'de Atatürk Lisesi olarak değiştirildi. Van Sesi, 14 Ağustos 1958

İbrahim Arvas, Van'da yaşanan kuraklık ve alınması gereken tedbirlere dikkat çektikten sonra Van ve Başkale'de hayvancılığın ciddi ölçüde azaldığını, tekrar canlandırılmasının öneminden söz etti (TBMM TD, 22 Şubat 1950:1024). Tarım Bakanından Van'da Hayvancılığa daha fazla destek verilmesini istedi (TBMM TD, 27 Şubat 1947: 889). Vanlı çiftçilerin sorunlarını da meclis gündemine taşıyan Arvas, tarımda makineleşmenin iyi olduğunu fakat küçük ve orta ölçekli çiftçilerin faydalanmadığını, memleketin her bölgesinde tohum ıslah istasyonlarının olduğunu fakat Van'da yeterince bulunmadığını söyledi (TBMM TD, 24 Şubat 1950: 1143). Arvas, Van ve çevresinde Türkçenin yeterince bilinmediğine dikkat çekerek yöre insanlarına Türkçenin öğretilmesinin önemini anlattı. Arvas, Van Gölü'nde balık ve soda olduğunu belirterek buraya balık, meyve ve konserve fabrikası ile soda ve sabun fabrikasının kurulmasını istedi. Böylece gençler arasındaki işsizliğin azalacağını ve bölge ekonomik bakımdan gelişirken ülkenin önemli bir ihtiyacının giderileceğini iddia etti (TBMM TD, 25 Şubat 1950: 1259-1260).

Van Milletvekili Muzaffer Koçak, mecliste Arvas kadar aktif olmasa da zaman içinde Van'ın sorunlarını genel kurula taşıdı. Örneğin Koçak, Doğu İllerinin kalkınmasına yönelik hazırlanan bir programda Van'ın yer almamasına tepki gösterdi (TBMM TD, 05 Ocak 1949: 14). Koçak'ın bu tepkisi üzerine Bakan, hazırlanan bu programda Van ve ilçelerinin mutlaka yer alacağını açıkladı (TBMM, TD, 10 Ocak 1949: 35-36). Koçak, Van'ın sağlık sorunlarını meclisin gündemine taşıyarak Van'da sadece bir hastane ile bir doğumevi olduğunu fakat bu her iki kurumda da 1943 yılından beri tek doktorun bulunmadığını söyledi (TBMM TD, 23 Şubat 1950: 1066). Koçak bu hastanelere acil olarak doktor gönderilmesini istedi.

3. 1950 Seçimleri

1950 seçimleri yaklaştıkça CHP ile DP arasında ki rekabetin şiddeti daha da artmaya başladı (Demir, 2011: 19). Bu yarışta CHP, iktidarda olmanın avantajlarını ve dezavantajlarını aynı anda yaşıyordu. CHP merkezden taşraya kadar her seçim bölgesinde bu avantaj ve dezavantajların sonuçlarını hissetti.

CHP, Doğu ve Güneydoğu taşra teşkilatlarında farklı sorunlarla karşılaşılıyordu. Öncelikle bu teşkilatlarda görev alanlar arasında farklı aşiretlere mensup olmanın kendi aralarında güç ve makam çatışmalarından kaynaklanan kavgaları oluyordu. Teşkilatlarda yapılanma ve görev dağılımı liyakat ve seçimlere göre değil ikili ilişkilerle gerçekleşiyordu. Teşkilatlarda yaşanan bu zorluklara rağmen CHP, 1949'da kadar Van ve ilçelerde kongrelerini tamamlayarak

seçimlere yönelik hazırlıklarını tamamlamayı başardı (Polat, 2019: 12-16).

Seçim takvimine uygun bir şekilde siyasi partiler seçim hazırlıklarına başladılar. Bu süreçte en önemli kısım adayların tespit edilmesiydi. İktidar partisi CHP'de adaylarının %30'unu merkez %70'ini teşkilat belirliyordu. Parti 8 Nisan'a kadar aday adaylarının müracaatlarını kabul etti. 9 Nisan'da il yoklama toplantılarını yaptı. Partinin göstereceği üç aday için sekiz müracaat oldu. Bu toplantı ve değerlendirmeler neticesinde Van İl Teşkilatı F. Melen ve C. Çeliker'i seçerken Parti Genel Merkezi önce R. Oktar'ı aday gösterdiyse de Oktar çekilince yerine K. Özalp'i aday gösterdi (BCA 30 10 0 0 77 510 11).

Muhalefet partisi DP'nin tüzüğüne göre adayların %20 merkez %80'i taşra teşkilatı tarafından belirlenecekti. DP, Van'da İl Başkanı Ş. Altaylı, asker İ. Akın ve esnaftan H. Kartal'ı aday gösterdi. MP'si bu seçimlerde Van'dan aday göstermedi. Seçimlere İ. Arvas* ile Ş. Karcıoğlu da bağımsız aday olarak katıldılar (Van Sesi, 1 Mayıs 1950).

CHP, Van'da seçimleri kazanabilmek için yoğun bir çalışma temposuna girdi. Seçim öncesinde halkı memnun edecek hizmetler başlatıldı. Öncelikle köy yollarının bakım-onarım ve genişletilmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirildi. Halkla daha sıcak ilişki kurmak isteyen CHP, bu yıl tarlada mahsul az olduğu için halkın ihtiyaçlarını gözeterek Van'a 2500 ton buğday dağıttı, sınır bölgesinde yer alan daha evvel boşaltılmış köyleri iskâna açtı, topraksız köylüye topraklar verdi ve şehirde Kız Sanat Okulu'nu açtı. Ayrıca Ziraat Bankası'nın köylüye verdiği kredilerin ertelenmesini için de çalışmalar başlatıldı (Pınar, 2013: 42-43). Halkı merkeze alan bu çalışmalar toplum tarafından memnuniyetle karşılandı.

CHP, seçimleri kazanmak amacıyla halka yönelik siyasi çabalarına ilaveten rakip DP'yi de zayıflatmak için uğraşıyordu. CHP, seçimler öncesinde DP teşkilatında yer alan bazı isimlerle görüşmeler yaparak partiden ve siyasetten uzaklaştırmaya çalıştı. CHP'lilerin bu çabaları neticesinde 1950 yılı ocak ayından itibaren DP'de istifalar başladı. Partiden ayrılan bu üyelerin bir kısmı CHP'ye geçtiler. Seçim arifesinde istifalarla büyük güç kaybeden DP, yoğun bir şekilde seçim

* TBMM açıldığı tarihten itibaren her dönem seçilerek Mecliste görev yapma imkânına sahip olan Arvas, seçimlere CHP listesinden bağımsız olarak katılmak istedi. CHP milletvekili İ. Arvas, seçimde arkadaşlarına destek vermek için geldiği Van'da halka yönelik açık hava mitinginde partisinin son yıllarda dine yönelik olumlu politikalarından söz ederek din adamlarının özlük haklarının iyileştirileceğini söyledi. Arvas kendisinin de dine bağlı bir birey olarak din yolundan ayrılmayacağını özellikle belirtme ihtiyacı duydu. Bu konuşma ve partisi adına bağımsız aday olma talebi parti politikalarından ayrılma olarak değerlendirilen CHP yönetimi Arvas'ı 20 Nisan'da partiden ihraç etti. S. Polat, *agt.*, 40.

çalışmalarına devam etti. CHP'lilerin siyasi baskıları DP'lilerin seçimlere yönelik çalışma şevkini kıramadı (Polat, 2019: 32).

CHP milletvekilleri halktan destek almak için ilçeleri ve köyleri gezerek yoğun bir siyasi program başlattılar. 8 Mayıs'ta Van Halkevi önünde büyük bir miting düzenleyen CHP milletvekili adayları, DP'yi ve DP'nin gösterdiği milletvekili adaylarını eleştirdiler. DP'nin adayları da CHP iktidarını eleştirdiler, Van'ın geri kalmasını ve halkın yaşadığı fakirliğin CHP yönetiminden kaynaklandığını iddia ettiler. Şehirde yapılan israfa dikkat çeken DP'liler, dini konuları da gündeme getirmeyi ihmal etmediler. Hadisler, ayetlerle geçen bu konuşmada İslam ve demokrasi ilişkisi de anlatıldı. Muhalefetin düzenlediği bu mitinglerin en önemli gündem maddesi ekonomiydi (Van Sesi, 11 Nisan 1950). DP'liler çekingen ve son derece ürkek bir üslupla fakat kendilerinden emin bir şekilde seçim çalışmalarını son güne kadar devam ettirdiler.

Tek Parti iktidarına alışan bürokratlar, bu seçimlerde de tarafsız hareket edemediler. Van Valisi N. Dalokay'ın seçimlere yönelik izlediği politikalar DP'lileri çok rahatsız etti. DP İl yönetimi tarafından Vali N. Dalokay'a hitaben yazılan açık mektupta Vali'nin muhtarları makamına çağırarak CHP lehine yönlendirmeye çalıştığı, ağaları valiliğe davet ederek baskı yaptığı ifade edildi. Ayrıca Gevaş Kaymakamının köy köy dolaşarak iktidar partisi lehine seçim çalışması yürüttüğü ve seçimlerde görev alacak sayım memurlarının da açıkça siyasi faaliyetlerde bulunduğu açıklandı (Van Sesi, 6 Mayıs 1950). Hatta Valiliğin toplum içinde etkin olan kişilere açıktan paralar dağıtarak CHP lehine oy talep edildiği de ifade edildi. DP'liler Valinin bu siyasi faaliyetlerinden oldukça rahatsızdılar (TBMM TD, 13 Kasım 1950: 54). Vali bu iddiaları kesinlikle kabul etmedi (BCA 490 1 0 0 240 956 1).

14 Mayıs seçimleri Van'da suhulet içerisinde hiçbir huzursuzluk yaşanmadan gerçekleştirildi. Saat 17.00'de oy verme işlemi tamamlandığında halkın seçimlere katılımı %88,2 olarak gerçekleşti. Seçimlerde DP halktan 16785 oyla %41 oranında destek alırken CHP 20653 oyla %50,5 oranına ulaştı. Seçime katılan Bağımsızlar 10374 oyla %8,5 oranında başarı sağladılar (BCA 030 01 51 309 7 12). Bu sonuçlara göre Van'da DP'den İzzet Akın, CHP'den Ferit Melen ve Kazım Özalp milletvekili seçilerek Ankara'nın yolunu tuttular (Van Sesi, 16 Mayıs 1950). İki parti arasında başa baş geçen bu mücadeleyi CHP önde tamamlamıştı.

Ülke 13 Ağustos 1950'de muhtarlık seçimine gitti. Van'da DP ile CHP arasındaki amansız mücadele bu seçimde de öne çıktı ve bazı köylerde kavgalar yaşandı. Muhtarlık seçimlerinde DP 215, CHP 164

ve Bağımsız adaylar 138 muhtarlık kazandılar (BCA 490 1 0 0 240 956 1). Seçimlerde DP üstünlük sağlarken CHP'liler çeşitli mazeretlerle şikâyetlerde bulunduğu halkın fazla ilgi göstermediği bir seçim oldu.

DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte CHP oldukça sert bir muhalefet yapmaya başladı. İktidar ile muhalefet arasındaki bu çatışma kamuoyunun dikkatini yerel seçimlerde toplanmasına neden oldu. Ülke yönetiminde yaşanan çekişme ve siyasi partiler arasındaki gerginlik Van'da da hissedildi. 3 Eylül 1950'de gerçekleştirilen yerel seçimlerde Van'ı DP kazandı (BCA 030 01 51 309 4). Van Belediye Başkanlığına Şükrü Aktürk seçildi (BCA 30 11 1 0 217 35 2). Van Merkez, Özalp ve Başkale'yi DP, Muradiye, Erciş ve Çatak'ı CHP kazanırken Gevaş'ta bağımsız aday seçildi (Van Sesi, 4 Eylül 1950).

3.1. IX. Dönem Van Milletvekillerinin Siyasi Faaliyetleri (1950-1954)

1950'de DP iktidarı ülke genelinde olduğu gibi Van'da da büyük umutlar doğurdu. DP'de bu umutları karşılayabilmek için doğuda yeni bir program başlattı. Bu amaçla Hükümet Van'a 15 Kişilik bir heyet göndererek, şehrin temel ihtiyaçlarını tespit ederek teminini sağlamak için çalışmalar yapılmasını istedi (Aşkın, 2000: 135). Van hakkında yapılan ilk incelemelerde şehrin su (Çeliker, Van Postası, 21 Temmuz 1953), eğitim ve ulaşım sorunu öne çıkıyordu. Yaşar Kemal 7 Haziran 1951'de Van'a geldiğinde şu ifadeleri kullanmıştır: “Kim demiş Van'a şehir diye? Adı çıkmış Van'ın. Ben şehirdir diyemiyorum. Van, şehir değil de ondan. Van dağınık, koskocaman bir köydür. Yirmi otuz doğu köyünü bir araya getiriniz, oldu işte size Van!” demiştir (Kemal, 1976: 33).

Hükümet'in çalışmalarına yön vermek ve Van'ın sorunlarına çözüm aramak için Van milletvekilleri de mecliste çalışıyorlardı. İktidardaki DP'li İzzet Akın, Van'ın sorunlarına çözüm arayan oldukça gayretli bir milletvekiliydi. Akın, CHP döneminde Van'da ihtiyaç sahiplerine gönderilen paraların nereye harcandığını (TBMM, TD, 13 Kasım 1950: 54-55) ve ilçelerde askerlik şubelerinin neden yeterince bulunmadığını araştırmıştı (TBMM TD, 23 Şubat 1951: 551). Ayrıca Akın Van'da halktan alınan sulama ücretlerinin de çok yüksek olduğuna dikkat çekerek bu konuda çalışma yapılmasını istemişti (TBMM TD, 27 Haziran 1951: 415).

İzzet Akın, Van'ın kara ve hava yolunu yeterince kullanamamasından dolayı büyük bir mahrumiyet içinde kaldığını şehrin adeta tecrit edilmiş bir bölge olarak farklı bir âlemde yaşadığını söyledi. Akın acil bir şekilde Van'ın karayolu ve havayolu imkânlarının genişletilerek dünyaya bağlanmasını istedi (TBMM TD, 20 Haziran

1952: 363-364). Akın, Van'ın ulaşım sorunu üzerinde ısrarla durdu. Hükümetten Van-Ağrı ile Van-Diyarbakır kara yollarının da bir an önce tamamlanmasını istedi (TBMM TD, 25 Şubat 1951: 858). Akın, yol olmadığı için halkın üretimini yeterince değerlendiremediğini, şehrin ihtiyaç duyduğu malzemelerinde de tedarikinde sorunlar yaşandığını söyledi. Akın bu nedenle Ankara'daki bir ürünün Van'da iki üç misli daha pahalıya satıldığını iddia etti. Akın, Van Havaalanı zemininin toprak olduğundan uçakların inerken ve kalkarken çeşitli zorluklarla karşılaştıklarını hatırlatarak, bu hava meydanının daha modern bir hale getirilmesi gerektiğini ifade etti (TBMM TD, 28 Şubat 1952: 1170).

İzzet Akın sadece meclis içerisinde değil, meclisin dışında da şehre katkı sunacak siyasi faaliyetler gösterdi. 1953'te Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a Van'ın ihtiyaçlarını ve halkın taleplerini kapsamlı bir rapor halinde sundu. Söz konusu raporu yakından takip eden Cumhurbaşkanı Bayar, bu ihtiyaçların tedariki için ilgili bakanlıklara bizzat direktif verdi. Bu çabanın neticesinde ilk etapta 20 köye ardından 18 köye daha okul inşaatına başlandı. Van Havaalanının genişletilmesi ve yeniden yapılandırılması programa alındı, Başkale ve Erciş'e sağlık merkezleri için temel atıldı. Van'a bir çimento fabrikasının kurulması için ön incelemelere başlandı (Polat, 2019: 58-60).

DP'nin Gümüşhane Milletvekili Vanlı K. Yörükoğlu, mecliste oldukça aktif bir milletvekiliydi. Yıllarca savcılık yapmış olan Yörükoğlu, mecliste Adalet Bakanlığıyla ilgili müzakerelere katılarak çeşitli katkılar sundu. Yörükoğlu sadece mecliste uzmanlık alanıyla değil memleketinin çeşitli sorunlarıyla da yakından ilgilendi. Yörükoğlu Van'ın eğitim sorununa özellikle dikkat çekti⁴. Yörükoğlu, CHP dönemi Van'da eğitim uygulamalarını eleştirerek şehirdeki eksikliklerin bir an önce giderilmesini istedi⁵. CHP'nin doğu

⁴ Mv. Yörükoğlu'nun Milli Eğitim Bakanı T. İleri'ye verdiği soru önergesinde 1950-1951 Van'da eğitim, "1. Van ilçe merkezi 5 ilkokul 28 öğretmen, köylerinde 32 okul 11 öğretmen olup bunlardan 26'sı bağımsız eğitmenlidir. 2. Başkale merkezinde bir okul 3 öğretmen, köylerinde yalnız bir okul ve bir öğretmen. 3. Çatak merkezde bir okul bir öğretmen, köylerinde bir tek okul dahi yoktur. 4. Erciş merkezde bir okul, 8 öğretmen, köylerinde 8 okul 7 öğretmen 5 eğitmen olup bu okullardan dördü bağımsız eğitmenlidir. 5. Gevaş merkezde bir okul 2 öğretmen, köylerinde yalnız bir okul ve bir öğretmen vardır. , 6. Gürpınar merkezde bir okul bir öğretmen, köylerinde iki okul 2 öğretmen ve 2 eğitmen vardır. 7. Muradiye merkezde bir okul 3 öğretmen, köylerinde üç okul 3 öğretmen vardır. 8. Özalp merkezinde bir okul bir öğretmen, köylerinde dört okul iki öğretmen 3 eğitmen olup bu okullardan üçü bağımsız eğitmenlidir. 9. Şehir ve kasaba merkezlerinde yukardaki vaziyete göre 12 okul 47 öğretmen, köylerde 51 okul 27 öğretmen 40 eğitmen olup bu 51 okuldan 33 ü bağımsız eğitmenli olduğu anlaşılmaktadır" denilmiştir. TBMM, TD, D.9, c.II, B.8., (20 Kasım 1950), s. 176-177

⁵ Yörükoğlu, "27 sene 500 köyü olan bir vilayette 51 mektep açılmaz, arkadaşlar. Bu 51 mektebin de maalesef 33'ü bağımsız eğitmenlik denen ve hiçbir randıman vermediği

politikalarını da eleştiren Yörükoğlu, “Bu memlekette asayiş, hürriyet havası içinde vatandaşın haysiyetine hürmet edilerek temin edilecektir” dedi (TBMM TD, 7 Mayıs 1952: 108).

Ulusal siyasette de adından söz ettiren CHP milletvekili F. Melen, siyasette gelecek vaat eden genç bir milletvekili olduğunu gösterdi. Ülke meselelerine ve Van'ın sorunlarını çözüm arayan bir milletvekili olarak Melen, Meclis Başkanlığına verdiği yazılı ve sözlü önergelerle Van'ı meclis gündemine taşıdı⁶. Muhalif bir partinin milletvekili olduğundan sınırlı imkanlara sahip olan Melen, şehirle bağlantısını hiç koparmadan halkla birlikte olmaya özen gösteren bir milletvekiliydi.

Bu dönemde Van'ı büyükşehirlere bağlayan en önemli ulaşım güzergâhı Van Gölü üzerinde işletilen gemilerdi. Bu gemilerin yeterince verimli çalışmadığından şikâyet eden Melen, ihtiyaç duyulan yeni gemilerin bir an önce işletmeye alınmasını talep etti (TBMM TD, 28 Mayıs 1951:480). Van'ı batı vilayetleriyle bağlayacak demiryolu inşaatını da yakından izleyen Melen, Bayındırlık Bakanından demiryolu inşaatının hızlandırılmasını istedi (TBMM TD 3 Aralık 1952:43). Van'ın sağlık sorunlarıyla da ilgilenen Melen, 1952'de İran'da başlayan veba salgınının İran'ın sınırındaki Van'a ait köylerde görüldüğünü söyledi. Melen, Van'ın sağlık sorunlarına hükümetin dikkatini çekerek yörede alınan tedbirlerle hastalığın yayılmasını engellemeye çalıştı⁷. Melen, Van'ın sadece sorunlarını mecliste ve ulusal basına yaptığı açıklamalarla değil yerel basında yazdığı yazılarla da çözüm arıyordu (Van Postası, 16 Temmuz 1953). Van'da bir yerel gazeteye yazdığı yazılarla şehrin gündemini belirlemeye çalışıyordu (Van Postası, 19 Ağustos 1953). Melen'in bu gayretlerini çok iyi takdir eden Vanlılarda Melen'e ayrı bir ilgi ve sevgi gösteriyorlardı.

hepimizce malum olan uydurma müesseselerdir”. Yörükoğlu, geçmiş dönemde devletin izlediği bu eğitim bu politikasının bir ihmal mi, bir zihniyet mi olduğunun da açığa çıkarılması gerektiğini iddia etti. TBMM, TD, D.9, c.II, B.8., (20 Kasım 1950), s.177; Van'da yeterince eğitim kurumu olmaması son on yılın en önemli sorunlarından birisiydi. Van, 7 Mart 1942

⁶ Örneğin Meclis Başkanlığına verdiği bir yazılı önergede; 1. Van Vilayetinde iki yıldır çalışan Toprak Tevzi Komisyonun ne kadar toprak dağıttığını? 2. Van'da temsilcilik açmış olan Emlak Kredi Bankasının halka ne zaman kredi vermeye başlayacağını? 3. Van'daki Köylerin su işlerinin çözümü için Van Vilayetinde ne kadar kaynak aktarıldığı ve hangi köylere su temin edildiğini sordu. TBMM, TD, D.9, c. XXVI, B.13, (4 Aralık 1953), s. 32

⁷ Başkale ve köylerinde Veba Salgını devam ederken Başkale'de doktor ve sağlık görevlisi hiç yoktu. Melen bu hastalığı engellemeye yönelik tedbir alınmazsa Hükümeti Van'a da yayılabilir diye uyardı. TBMM, TD, D.9, c. XIV, B. 59, (09 Nisan 1952), s. 305

3.2. Devlet Adamlarının Van Ziyaretleri

Yerel seçimler sonrasında DP, Van'a verdiği değeri göstermek için şehre Cumhurbaşkanı düzeyinde bir ziyaret yapılacağını açıkladı. Bu haber şehirde bayram havası estirdi ve şehir baştan aşağıya bu değerli misafiri karşılamak için hazırlandı (Van Sesi, 6 Ekim 1950). Bayar, Siirt'in petrol sahalarını gezdikten sonra Van'a gitmeyi planlamıştı. Fakat bölgede yaşanan olumsuz hava koşulları Cumhurbaşkanı Bayar'ın bu ziyareti gerçekleştirmesini engelledi (Van Sesi, 7 Ekim 1950). Bu duruma çok üzülen Cumhurbaşkanı Bayar, en kısa sürede Van'ı ziyaret edeceği sözünü verdi (Van Sesi, 9 Ekim 1950). Bayar'ın Van'a yönelik özel planları vardı. Bayar bu niyetini ilk kez 1950 yılında meclis açış konuşmasında Atatürk'ün vasiyeti olarak gördüğü doğuda açılacak bir üniversitenin Van Gölü kıyısında açılmasını düşündüklerini söyleyerek açıkladı. Bayar konuşmasında MEB tarafından Van'da tetkikata başlandığını da söyledi (TBMM TD, 1 Kasım 1950: 5). Bu amaçla bir komisyon kurularak mevcut şartların tespiti ve çözüm önerileri için hazırlıklar hızlandırıldı (Kardaş, 2014: 153).

Cumhurbaşkanı Bayar Van'da kurulacak bu üniversite fikrinde oldukça kararlıydı (Van Sesi, 29 Mayıs 1951). Bu amaçla Bayar, doğuda açılmasını düşündüğü üniversite için şehrin şartlarını yerinde görmek istiyordu. Cumhurbaşkanı Bayar 3 Ağustos 1951'de Van'a geldi. Cumhurbaşkanı Bayar'a bu ziyaretinde Milli Eğitim Bakanı, milletvekilleri ve 12 akademisyenden oluşan kalabalık bir heyet eşlik etti (Akşam, 4 Ağustos 1951; Van Sesi, 4 Ağustos 1951). Bayar, Van'da büyük ilgi ve *"misline rastlanmamış bir muhabbetle karşılandı"* (Son Posta, 4 Ağustos 1951). Şehrin ileri gelen yetkilileri Bayar'a şehrin sorunlarını bildirdiler (Milliyet, 4 Ağustos 1951). Cumhurbaşkanı Bayar, *"Demokrat Parti, şarkta bir üniversite kurmak ve medeniyete burada ileri bir hız vermek esasını programına aldı. Bugünkü hükümet milletin bu meseleyi ciddiyetle ele almak zaruriyetindedir. Üniversite, Doğu Üniversitesi, Doğu kalkınması için bir cüz ve vasıtalarından biri değil, esas temelidir"* dedi (Milliyet, 5 Ağustos 1951; Son Posta, 5 Ağustos 1951)⁸. Bayar'ın Van temasları oldukça verimli ve son derece olumlu izlenimler bırakarak geçti (Van Sesi, 6 Ağustos 1951). Bayar'la

⁸ Bayar'la birlikte gelen akademik heyet, Van'da yeni bir üniversite kurulabilmesi için alt yapı, şehrin imkânları ve izlenecek yol hakkında incelemelerde bulunarak bir rapor hazırladılar. Bu rapora göre Van'da şimdilik üniversite kurmanın mümkün olmadığını, şehrin belirli bir gelişme ve kalkınma sağladıktan sonra böyle bir adımın atılabileceği bildirildi. Raporda Van'a yükseköğrenim bakımından yapılabilecek en iyimser yatırımın bir araştırma enstitüsü olabileceği yönündeydi. Cumhuriyet, 10 Ağustos 1951.

birlikte gelen Bilim Heyeti, Van'da yeni bir üniversitenin kurulması için çalışmalarını sürdürdüler (Van Postası, 15 Ağustos 1953). Van'lar bu üniversitenin açılmasını sabırsızlıkla bekliyorlardı (BCA 030 01 00 00 19 107 5 4; BCA 030 01 00 00 19 107 5 8).

DP, Van'ın ekonomisini geliştirmek için tarım ve hayvancılık üzerine odaklandı. 1952 yılının Temmuz ayında Tarım Bakanı Nedim Ökmen Van'ı ziyaret etti. Önce Erciş'e gelen Ökmen'in, bu ziyareti Ercişlileri çok memnun etti. Cumhuriyet tarihinde ilk kez ilçelerine bir Bakan geldiğini belirten Ercişliler, sorunlarını ve beklentilerini doğrudan iletme imkânı buldular. Erciş'ten Van'a geçen Bakan'a Vanlılar büyük ilgi ve sevgi gösterisinde bulundular. Belediyenin verdiği akşam yemeğinde konuşan Bakan Ökmen, Van'ın tarımsal kalkınması için gereken tedbirlerin alınacağına bildirdi. Vali ve Belediye Başkanından şehrin ihtiyaçları ve sorunları hakkında kapsamlı bilgiler alan Bakan, geceyi Tatvan'da geçirdikten sonra Siirt'e hareket etti (Van Sesi, 28 Temmuz 1952).

Van'a siyasilerin ilgisi yoğundu. Tarım Bakanından kısa bir süre sonra Sağlık Bakanı Ekrem Hayri Üstündağ Van'a geldi. Bir gün Van'da kalan Bakan, şehrin sağlık sorunları ve çözüm yolları üzerine yetkililerden bilgi aldı (Van Sesi, 13 Ağustos 1952). Bu ziyaretten muhalefet partisinin milletvekilleri de çok memnun kaldılar (TBMM TD, 17 Kasım 1952:189). Sağlık Bakanının ardından Van'ı İçişleri Bakanı Ethem Menderes ziyaret etti. Halkın yoğun ilgisi ve sevgisiyle karşılanan Bakan Menderes, “*Van'a layık olanları yapmak borcumuzdur. Onu ehemmiyetiyle mütenasip bir seviyeye ulaştırmak emelimizdir*” dedi (Van Sesi, 20 Eylül 1952).

Van'a gerçekleştirilen bu ziyaretler halkı çok memnun etti. Yıllardır ihmal edildiğini, yeterince değer verilmediğini düşünen bu insanlar DP'ye büyük ilgi göstermeye başladılar (Polat, 209: 76-77). Bu durum CHP teşkilatlarında çözümlere neden oldu. Van siyasetinde yaşanan böyle bir değişimin önüne geçmek için CHP'liler karşı atak yaptılar. CHP Genel Sekreteri K. Gülek 8 Eylül 1953'te Van'ı ziyaret etti. Gülek, Van'da binlerce kişinin coşkun tezahüratlarıyla karşılandı. Hükümet Binasının önünde halka hitap eden Gülek, DP'yi ve iktidarı eleştirdi (Van Sesi, 9 Eylül 1953). Van'ın coğrafi öneminden söz eden Gülek, hükümetin üniversite vaatlerini gerçekçi bulmayarak, “*Mavi boncuk gibi Doğu Üniversitesi kâh burada, kâh şurada kuruluyor*” dedi (Van Postası, 9 Eylül 1953). Gülek teşkilatı ziyaret ettikten sonra şehirden ayrıldı. Gülek'in açıklamalarına tepki gösteren DP'liler, CHP'lilerin DP'ye iftiralar atarak yalanlar söylediği iddia ettiler (Van Sesi, 14 Eylül 1953).

DP iktidarının bu ilk döneminde Hükümetin Van'a belirgin bir ilgisi açıkça görülüyordu. Devlet adamlarının arka arkaya ziyaretleri halkı memnun ediyordu. Devlet ile halkın buluşması adına çok güzel fotoğraflar veriliyordu. Bu ziyaretlerin neticesinde şehirde bir canlılıkta yaşanmaya başlandı. Fakat Van'ın kronik sorunlarını bu adımların tamamen çözmesi mümkün değildi. Van'ı ayağa kaldırmak için çok daha fazla ilgiye ve yatırıma ihtiyaç vardı.

4. 1954 Genel Seçimleri

1954 genel seçimlerinin 2 Mayıs'ta yapılacağını anlaşılması üzerine Van'da siyasi parti il teşkilatlarında büyük bir hareketlenme ve yoğun bir çalışma temposu başladı (Van Sesi, 16 Mart 1954). Şehir biranda seçim havasına girdi. Bürokratlar aday olmak için istifa etmeye, parti teşkilatları kendi adaylarını belirlemek için toplantılar yapmaya başladılar. İl teşkilatlarında yapılan müzakereler ve Genel Merkezlerde yapılan değerlendirmeler neticesinde siyasi partiler kesin adaylarını ilan ettiler. Açıklanan milletvekili aday listelerinde DP adına Kemal Yörükoğlu, Hilmi Durmaz, Hamit Kartal ve Muslih Görentaş yer alırken (Milliyet, 13 Nisan 1954) CHP'nin adayları Ferit Melen, Sait Erdinç, Şaban Boysan ve Rüştü Oktar olarak gösterildi.

Bu seçimlere hazırlık döneminde Van'a hiçbir siyasi parti lideri gelmedi. Van'da seçimlere hazırlık programlarını siyasi parti teşkilatları yaptılar ve uyguladılar. Milletvekili adayları merkezde ve ilçelerde çeşitli siyasi etkinlikler düzenleyerek seçmenin desteğini almak için çabaladılar. Partiler seçim kampanyalarında yerel basından da faydalanarak seçmene ulaşabilecek her yolu denediler. DP ile CHP arasındaki rekabet zaman içinde çeşitli çatışmalara yol açtı. Bu iki parti arasında geçen bu siyasi yarışta Millet Partisi'nin pek dikkat çekici bir siyasi faaliyeti yoktu (Polat, 2019: 90).

Van'da gerçekleştirilen genel seçimlere halk, %92,9 gibi yüksek bir katılım gösterdi. Seçime katılan partilerden DP, 33,637 oyla %64.1 oranında destek alırken rakibi CHP, 18,507 oyla %35.3'te kaldı (BCA 030 01 51 309 7). Böylece DP, Van'da büyük bir seçim başarısıyla Van milletvekillerinin tamamını kazanmış oldu (Van Postası, 5 Mayıs 1954). CHP bütün yurttaki olduğu gibi Van'da da ağır bir yenilgi aldı. Van seçimlerinin böyle neticelenmesinin temelinde, tarım ve hayvancılıkta yaşanan gelişmeler vardı. DP Van'daki bu başarısını 7 Kasım'da yapılan muhtarlık seçimlerinde de tekrarladı. Van'da yapılan muhtarlık seçimlerinde DP 459 muhtarlık kazanırken CHP sadece 70 muhtarlık kazanmaya muvaffak oldu (BCA 030 01 67 422 1). 1955 yılında yapılan yerel seçimlerde de DP'li Şükrü Kösereisöğlü Van'da Belediye Başkanlığını rahatlıkla kazandı (BCA

030 11 1 00 255 4 15 2). Bu dönem de yapılan bütün seçimleri kazanan DP, şehirde adeta gövde gösterisi yapıyordu. İktidardaki DP'nin Van teşkilatına muhalefet partilerinden de pek çok katılım gerçekleşti (Pınar, 2013: 49).

4.1. X. Dönem Van Milletvekilleri (1954-1957)

DP, Van'da halkla ilişkilere büyük önem verdi. DP Müfettişi Ömer Sanaç'le birlikte Van milletvekilleri Hilmi Durmaz, Muslih Görentaş ve Hamit Kartal, Van'ın ilçelerini ve köylerini gezdiler. Taşradaki parti teşkilatlarını ziyaret eden bu heyet köylülerle bir araya geldi. Hükümetin siyasi faaliyetlerini ve halka yönelik hizmetlerini anlatan DP Heyeti, halkın şikâyetlerini ve taleplerini dinledi. Bu gezi halk tarafından da son derece olumlu karşılandı (Van Postası, 4 Eylül 1956).

DP Van milletvekilleri, güçlü bir iktidara sahip olmanın verdiği özgüvenle mecliste daha rahat hareket ediyorlardı. Van milletvekilleri içinde H. Durmaz, Van-Beyatlı'nın su meselesini meclis gündemine taşıyarak, Van'ın yeraltı sularından daha fazla faydalanılması gerektiğini bildirdi (TBMM Zabıt Ceridesi, 26 Şubat 1956:900). Diğer DP milletvekili M. Görentaş'da meclis genel kurulunda Muş-Van demiryolu hattının bir an önce tamamlanabilmesi için daha fazla kaynağa ihtiyaç duyulacağını söyledi (TBMM Zabıt Ceridesi, 26 Şubat 1957:923). Çünkü bu hat çok yavaş ilerliyordu. Mayıs 1958'de Muş-Tatvan arası demiryolu inşaatının temeli yeni atılıyordu. Bu hattın inşaatı sürerken bir yıl içinde de Van-İran Demiryolu inşaatı faaliyete geçirildi (İkinisan 29 Nisan 1959; İkinisan, 15 Haziran 1959; İkinisan, 7 Eylül 1959; İkinisan, 10 Eylül 1959).

Mecliste görev yapan Van milletvekilleri içinde en aktifi K. Yörükoğlu'ydü. 7 Aralık 1954'te İşletmeler Bakanlığına sorulmak üzere verdiği önergesinde Yörükoğlu, Başbakan Menderes'in söz verdiği linyit madeninin ne zaman işletmeye açılacağını sordu. Bakan Samet Ağaoğlu, Şamanis Linyit Madenine uzmanlar gönderilerek incelemelerin başlatıldığını (Van Postası, 15 Ekim 1954), bu tahkikatla bölgedeki kömür rezervlerin tespit edileceğini söyledi. Bakan bu konun MTA'ya aktırılarak gelecek senenin sonuna doğru bu tesisin aktif hale getirilmesi için çalışmaların yürütüldüğü cevabını verdi. Yörükoğlu Bakanın bu açıklamalarından tatmin olmayarak tepki gösterdi. Yörükoğlu, uzmanların gelip gitmesi ve konu hakkında yapılan neticesiz çalışmalardan tatmin olmadıklarını, bu tesislerin biran önce açılmasının öneminden söz etti. Yörükoğlu'nun bu tavrı karşısında Bakan, söz konusu tesisin kısa sürede açılacağı sözünü verdi (TBMM, Zabıt Ceridesi, 20 Aralık 1954:161-162). Bu tesisin aktif hale

getirilmesi için ihtiyaç duyulan yolları da yapıldı (İki Nisan, 29 Mayıs 1958).

4.2. Devlet Adamlarının Van'a Ziyaretleri

DP'nin Van'da kazandığı seçim başarısı parti yönetimini mutlu etmiş Başbakan Menderes'in de dikkatini çekmişti. Başbakan Menderes, Van'ı ziyaret etmek halkla bir araya gelmek istiyordu. Başbakanlıktan Menderes'in şehre geleceği haberi açıklandı. Şehirde büyük bir heyecan, sevinç, umut ve beklenti meydana geldi. Şehir baştanbaşa süslenerek, her tarafa bayraklar asıldı (Van Sesi, 24 Eylül 1954). Herkes sabırsızlıkla Başbakanı bekliyordu.

Cumhuriyet tarihinde Başbakan İnönü'nün 1935'te gerçekleştirdiği ziyaretten tam 19 yıl sonra Van'a ikinci kez başbakan geliyordu. Başbakan Menderes 24 Eylül 1954'de Bakanlar, askeri yetkililer ve basın mensuplarının olduğu kalabalık bir heyetle saat 12.00'de hava alanına indi. Menderes'i sivil ve askeri yetkililerle birlikte muazzam bir kalabalık karşıladı. Kalabalık bir konvoyla şehre giriş yapan Menderes, Hükümet Konağı önünde toplanmış kalabalığa hitap etti. Başbakan Menderes Vanlılara, yurdun ihmal edilmiş bu bölgesinde bütün taleplerinizde haklısınız dedi. Van'a karşı borç ve sorumluluklarını ödemenin vakti geldiğini belirten Başbakan, sosyal ve ekonomik taleplerin karşılanacağını bildirdi (Zafer, 25 Eylül 1954; Menderes, 1992: 152).

Beraberindeki Heyetle birlikte Edremit'e geçen Menderes, öğle yemeği yedikten sonra Gevaş üzerinden Akdamar adasını ziyaret etti. Gece geç saatlere kadar bu bölgeyi gezen Menderes, orduvinde belediye tarafından verilen yemeğe katıldı. Yemekte şiddetli alkışlar altında oldukça uzun bir konuşma yapan Başbakan Menderes, Van'ın sahip olduğu ekonomik sorunları bir bir sayarak bu problemlerin sırasıyla çözüleceğini belirtti. Geceyi Van'da geçiren Menderes sabah 09.00'da şehirden ayrıldı (Van Sesi, 25 Eylül 1954).

Van'dan Diyarbakır'a geçerken Başbakan Menderes AA muhabirine, Van gibi büyük bir medeniyet merkezinin yeterince elektrik ve içme suyuna sahip olmamasının büyük ihmal olduğunu belirtti. Hükümetlerinin Van'da önemli projeler gerçekleştirdiğini söyleyen Menderes, örnek olarak içme suyunu ve yapılan yolları gösterdi. Başbakan, Van Havaalanının genişletilmesi, eğitim sahasında açılan ve açılacak okul sayılarını saydıktan sonra sözü üniversiteye getirdi. Bu konuda incelemelerin sürdüğünü belirten Menderes, Van'da bulunan linyit madenin işletmeye alınarak şehre büyük katkı sunmasını bekliyoruz dedi. Sadece Van'ın merkezinin değil ilçelerinin de elektrik ihtiyacını karşılamak amacıyla Bendimahi Hidroelektrik santralinin

inşa aşamasında olduğunu söyledi⁹. Ayrıca Menderes, Van'da bir çimento fabrikası ve şeker fabrikasıyla birlikte 11 fabrika daha kurmak için programa aldıklarını açıkladı (Menderes, 1992: 153-155). Başbakanın Van hakkında verdiği bu bilgilerle şehrin mevcut potansiyeli, sorunları ve taleplerine oldukça vakıf olduğu anlaşılıyordu. Başbakan, şehrin sorunlarını çözerek halkı daha ileriye taşımaya kararlı olduğunu gösteriyordu.

27 Mayıs 1955'te İçişleri Bakanı Namık Gedik, askeri ve sivil yetkililerden oluşan kalabalık bir heyetle şehri ziyaret etti. Bakan Gedik Van'ın ilçelerini gezdi, okullara uğradı ve belediyeye gelerek halkın şikâyetlerini dinledi. Muradiye'yi gezen Bakan, şehrin ihtiyaçlarını yönelik olarak Bendimahi Hidroelektrik inşaatını ziyaret etti. Bakanın şehirdeki ziyaretleri ve halkla yaptığı temaslar Vanlılar üzerinde büyük bir umut ve olumlu bir tesir bıraktı (Van Postası, 30 Mayıs 1955). Bakan Gedik'ten iki ay sonra 18 Temmuz 1955'te Van'a Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes geldi. Bakan şehir merkezinde sivil ve askeri birlikleri ziyaret etti. Özalp, Muradiye, Çaldıran ve Erciş'te çeşitli temaslarda bulundu. Bakan 21 Temmuz saat 14.00'de Diyarbakır'a hareket ederek Van'dan ayrıldı (Van Postası, 21 Temmuz 1955).

4 Ekim 1956'da Bitlis ve Tatvan'ı ziyaret eden Cumhurbaşkanı Bayar'ın Van' ziyaret edeceği açıklandı. Cumhurbaşkanının bu ziyareti üzerine şehir bir anda süslenerek Bayar'ın karşılanması için hazırlıklara başlandı. Akşama doğru Bayar şehre geldi. Kalabalıktan Bayar'ın otomobili güçlükle hareket ediyordu. Gece bazı kabullerde bulunan Cumhurbaşkanı erkenden kalkarak şehirde incelemelere başladı (Van Sesi, 5 Ekim 1956). Bayar kamu kurumlarını ziyaret etti ve Belediyede halkla bir araya geldi. Bayar şehirden oldukça olumlu izlenimlerle ayrıldı (Van Sesi, 6 Ekim 1956).

23 Temmuz 1957'de Van'a Adliye Vekili H. A. Göktürk ile Milli Müdafaa Vekili Ş. Ergin geldiler. Bakanların uçağı Saat 10.30'da Havaalanına uçağı indi. Halk coşkun tezahüratlarla büyük sevgi gösterilerinde bulundular. Halkla bir araya gelen Bakanlara şehrin su ve elektrik sorunundan ısrarla söz edildi. Demiryolu inşaatı ve ulaşım problemlerinden bahsettiler (Van Postası, 24 Temmuz 1957). Geceyi Van'da geçiren Bakanlar, 24 Temmuz'da şehirden ayrıldılar (Van Postası, 25 Temmuz 1957).

⁹ Bu santral Muradiye'ye 4 kilometre mesafedeki Bendimahi çayı üzerine kurulacaktı. Van ve çevresinin elektrik ihtiyacını karşılaması amaçlanan bu projeye yörede tesis edilecek fabrikalarında enerji ihtiyacını giderecekti. Bu Hidroelektrik Santraliyle bol ve ucuz enerji temin edilerek Van'ın ekonomik ve sosyal kalkınmasına büyük ölçüde destek olması bekleniyordu. Türk Sesi, 21 Nisan 1954

5. 1957 Seçimleri

1954 seçimleri sonrasında DP'nin siyasette ki aşırı gücü ölçüsüz bir güvenle fütursuzca politikalar üretmesine neden oldu. Ülkede biriken ekonomik sorunlara yönelik alınacak tedbirlerin ertelenmesi ekonomik krizin derinleşmesine yol açtı. Halk enflasyonunun aşırı yükselmesi, döviz darlığına bağlı olarak piyasalardan malların çekilmesi ve yoklukların yaşanmasından çok rahatsız oldu. Ülkede yaşanan bu ekonomik kriz, özellikle alım güzü zayıf kırsal bölgeleri çok daha fazla etkiliyordu. Ekonomik sorunlara ilaveten siyasi krizlerinde yaşanması üzerine Hükümet, erken seçime gitme kararı aldı. 1958'de yapılması gereken genel seçimler öne çekilerek 27 Ekim 1957'de yapılacağı açıklandı.

Seçimler yaklaşırken DP Van il teşkilatı kendi içinde sorunlar yaşamaya başladı. DP genel merkezinin müdahalesiyle DP Van il teşkilatı ve İlçe teşkilatları feshedildi (Van Postası, 31 Ocak 1957). Bu müdahale de teşkilattaki hizipçiliği ve tartışmaları tamamen sona erdiremedi. 1957 seçimleri öncesinde Van'da teşkilat içinde yaşanan bu kavgalar partinin şehirdeki etkisini oldukça zayıflatmıştı (Milliyet, 18 Eylül 1957).

Seçim kararıyla birlikte Van'da siyaset hareketlendi. CHP, Van'da gücünü koruyordu. Bu nedenle bu dönemde de siyasi yarış bu iki parti arasında geçti. İki parti de bu seçimlerde kendisine çok güveniyorlardı (İki Nisan, 21 Ekim 1957). Seçimler öncesi şehir hakkında yapılan bir araştırmaya göre, CHP Erciş ve Çatak merkezinde güçlüydü. Şehrin genelinde de DP'nin etkili olduğu anlaşılıyordu (BCA 030 01 74 471 5).

Partiler kendi adaylarını tespit etmek için bir dizi değerlendirme toplantıları yaptılar. Sonuçta CHP milletvekili adaylarının Ferit Melen, Tevfik Doğuşiker, Sait Erdinç, Abdülhakim Arvas ve Abdülvehap Altınkaynak olduğunu açıklarken DP'nin milletvekili adaylarının genel merkez tarafından belirleneceğini bildirildi. DP Genel Merkezi 7 Ekim'de Van aday listesini Kemal Yörükoğlu, Muslih Görentaş, Nimet Sümer, Şükrü Kösereisöğlü ve Ebubekir Ertuş olarak açıkladı (Van Postası, 8 Ekim 1957; Van Sesi, 8 Ekim 1957).

Siyasi parti liderlerinin Van'a gelmediği bu seçim döneminde adaylar kendi çalışmalarını bizzat yürüttüler. İl teşkilatları, köy ziyaretleri ve açık hava mitingleri yapıldı. CHP'liler, bu seçimde halkın yaşadığı ekonomik zorluklardan ve iktidarın antidemokratik uygulamalarından örnekler anlatırken (İki Nisan, 22 Ekim 1957), DP'lilerde kendi iktidarları döneminde yapılan hizmetlerden söz ettiler. Bu siyasi rekabet ve mücadele içerisinde DP'li ve CHP'li adaylar

sıklıkla karşılıklı atışmalar, hakaretler ve çeşitli ithamlarla dolu konuşmalar yaptılar. Fakat bu tartışma ve atışmalarda ciddi bir adli olay yaşanmadı.

27 Ekim'de Van merkez ve ilçelerde seçimler sabah 08.00'de başladı ve 17.00'da olaysız tamamlandı (Van Sesi, 28 Ekim 1957). Van'da gerçekleşen seçimlere halkın katılımı %81,5 olarak gerçekleşti. Bir önceki seçime göre halkın ilgisi azalmıştı. Seçimlerde CHP 29,950 oy alarak %56,7 oranına ulaşırken DP 22,266 oy ile %42.1'de kaldı. Bu seçimlere Cumhuriyetçi Millet Partisi de 632 oy ile %1.2'yi geçemedi (TÜİK, 2012: 90)¹⁰. Böylece seçimlerin galibi açık ara ile CHP oldu. Van'ı mecliste temsil edecek milletvekillerinin tamamı CHP'den seçilmiş oldu¹¹.

1954 seçimlerinde rekor oy oranlarıyla başarı kazanan DP'nin Van'da seçimleri kaybetmesi sürpriz olarak görüldü. Böyle bir sonucun ortaya çıkmasında öncelikle ülkede yaşanan ekonomik krizin etkisi, DP il teşkilatında yaşanan sorunlar ve adayların belirlenmesinde İl teşkilatının atlanarak DP genel merkezin tek yetkili olması etkili oldu. DP'lilerde kendi yönetimlerine yönelik bir öz eleştiri yaparak hatalarını anlamaya çalıştılar.

5. 1. XI. Dönem Van Milletvekilleri (1957-1960)

Bu dönemde Van'ı mecliste muhalefet partisi CHP milletvekilleri temsil ettiler. Bu milletvekilleri içinde en fazla dikkat çeken ve partisinin vitrininde de yer almayı başaran Ferit Melen oldu. Bir dönem ara verdikten sonra tekrar parlamentoya dönen Melen, partisi adına önemli bir muhalefet görevi üstelendi. Melen, Sağlık Bakanlığı nezdinde girişimlerde bulunarak Van Devlet Hastanesinin ihtiyaçlarını temin için büyük çaba gösterdi (İki Nisan, 23 Mart 1959).

Van milletvekilleri içinde yer alan Sait Erdiñç'te oldukça aktif bir milletvekiliydi. Erdiñç, Van'ın ulaşım sorununa büyük önem verdi. Van'da ki havaalanı askeri ve sivil amaçlı olarak aktif bir şekilde kullanılıyordu. Yalnız haftada üç gün uçak iniyor, bu uçaklarda hava muhalefeti ve havaalanının teknik eksiklikleri nedeniyle ertelenebiliyordu (İki Nisan, 9 Ocak 1958). Bu konuyu meclis gündemine getiren S. Erdiñç, Van için havaalanının önemini anlattıktan sonra bu havaalanının daha verimli kullanılabilmesi için ihtiyaç

¹⁰ Van'da Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin teşkilatı olması rağmen bu parti fazla bir etkinlik gösteremiyordu. BCA 030 01 74 471 5. Bu partinin il teşkilatı Genel Merkezin Van'a ilgisizliğini gerekçe göstererek İl başkanı, İdare Heyeti, üyeleri, kaza ve köy teşkilatları birlikte toplu istifaya ettiler. İki Nisan, 19 Nisan 1959.

¹¹ İki Nisan, 28 Ekim 1957; Bir başka kaynakta CHP 28.000 DP 20.000 ve CMP 550 oy aldığı belirtilmekteydi. Van Sesi, 28 Ekim 1957.

duyulan eksiklikleri madde madde Hükümetin önüne koydu (TBMM, Zabıt Ceridesi, 25 Şubat 1959: 878). Erdiñç, Van'ın eğitim sorunları üzerinde de sıklıkla durarak Van ile diğere vilayetler arasındaki eğitim imkânlarının karşılaştırmasını yaptı. Erdiñç, Van'ın sadece 23 köyünde okul bulunduğunu Türkiye'nin okul-öğretmen ve okur-yazar ortalamasına göre Van'ın en sonda yer alan vilayetler arasında yer aldığını söyledi (TBMM Zabıt Ceridesi, 26 Şubat 1960:647). Van'da inşa edilen sulama tesislerinin takipçisi olarak yapılan yanlışlıklar üzerinden yetkilileri uyardı (TBMM Zabıt Ceridesi, 25 Şubat 1959:883). Van milletvekillerinden Abdülhakim Arvas 26 Şubat 1958'de vefat ettiği için pek bir siyasi faaliyeti olmadı (İki Nisan, 28 Şubat 1958). Diğere milletvekilleri Tefik Doğuşıker ve Abdülvehap Altınkaya Meclisin sessiz milletvekilleri arasında yer aldılar.

5.2. Devlet Adamlarının Van'a İlgisi

Başbakan Menderes, 13 Nisan 1958'de K. Yörükoğlu, M. Görentaş ve Ş. Kösereisöğlü'ndan oluşan Van Heyetiyle İçişleri Bakanı Gedik'in de katıldığı bir toplantı yaptı. Heyetten şehrin temel sorunları hakkında kapsamlı bilgi alan Menderes, şehrin su ve elektrik ihtiyacının tamamen tedariki için hidroelektrik işinin ihaleye çıkarılmasını Bakan'dan istedi. Başbakan Van Heyetine şehrin her türlü sorunuyla daha fazla alakadar olacağını sözünü verdi (İki Nisan, 14 Nisan 1958; Van Sesi, 14 Nisan 1958).

Başbakan Menderes, birçok kez Van'a gelme niyetinde bulundu fakat her seferinde farklı gerekçelerle bu ziyaretler ertelendi. Başbakan Vanlılara gönderdiği mesajda, *“Memleket çapında girişmiş olduğumuz geniş imar ve kalkınma hareketlerinden Serhat Vilayetimiz Van'ın da yakın bir atide daha faydalanacağını tabiidir. Bunu bu vesile ile ifade etmek benim için büyük bir zevk teşkil etmektedir”* dedi (İki Nisan, 19 Kasım 1959).

23 Ağustos'ta Sağlık Bakanı Lütfi Kırdar'ın, Van'a geleceği açıklandı (Van Postası, 23 Ağustos 1958; İki Nisan, 23 Ağustos 1958). Bakan, Van'a ulaştığı ilk anda doğrudan Valilik Konağına geçerek Validen şehrin ihtiyaçları hakkında bilgi aldı. Şehirdeki hastaneleri ziyaret eden Bakan, Belediye Salonunda halkın taleplerini ve şikâyetlerini dinledi. DP il Başkanı, Bakana şehrin ihtiyaç duyduğu sağlık personelini tafsilatıyla anlattı. Van'a ilk kez geldiğini belirten Bakan Kırdar, Van'ı ve Vanlıları çok sevdiğini şehrin sağlık alanındaki ihtiyaçlarını gidermek için Bakanlığına düşen bütün görevleri yerine getireceğini söyledi. Şehirde bir gün kalan Bakan, 24 Ağustos 15.30'da şehirden ayrıldı (İki Nisan, 25 Ağustos 1958). Bakanın bu ziyaretiyle

Vanlılar çok mutlu oldular ve sağlık sorunlarının çözümünde büyük bir heyecan ve umut dalgasına kapıldılar¹².

Doğu Anadolu şehirlerini ziyarete çıkan Nafia Bakanı Tevfik İleri, 12 Ekim 1958'de saat 19.00'da Van'a geldi (Van Postası, 13 Ekim 1958). Bakan yoğun yağmura rağmen coşkun bir kalabalık tarafından karşılandı. Vanlılar Bakandan şehirlerinin karayolu ihtiyacının tamamen çözülmesi mevcut yollarında bakım ve onarımını bekliyorlardı (İki Nisan, 12 Ekim 1958).

Geceyi Valilik Konağında geçiren Bakan, erkenden ilçeleri gezmeye başladı. Bakan, Çaldıran'da inşa edilen Yavuz Sultan Selim abidesinin açılışını yaptı (Van Postası, 14 Ekim 1958). Açılış töreninde Bakan İleri, "Yavuzun bizlere bu mutlu günleri hazırlayan tarihlerimize şanlı sayfalar açan yerde bulunduğumdan çok heyecanlıyım" dedi. Şehirde karayolları tesislerini gezdikten sonra çeşitli kamu kurumlarını ziyaret etti. Bakan İleri Van'da geceyi geçirdikten sonra 14 Ekim'de Hakkâri'ye gitti (İki Nisan, 14 Ekim 1958). Hakkâri'de bir gün kalan Bakan İleri, Van'da belediyenin önünden halka hitap etti. Bakan, Van'a yol ve su işlerinde yapılan yatırımları anlattıktan sonra Muş-Tatvan Demiryolu inşaatının sürdüğünü Van Gölünden feribotla geçen trenin Van-Kotur demiryolunun bu sene içinde ihalesine başlanacağını söyledi. Van Belediyesinin verdiği yemekte Bakan İleri, "Memleketin kalkınma davasında Van'da hissesini alacaktır" dedi (İki Nisan 16 Ekim 1958). Van'a yönelik projelerden ve DP Hükümetinin faaliyetlerinden söz eden Bakan, Van'ın su ve yol problemlerini çözmek için ilave kaynaklar ayrıldığından da bahsetti (Van Postası, 16 Ekim 1958). Bakan İleri şehirdeki görüşmelerini tamamlayarak akşama doğru Van'dan ayrıldı.

DP Van İl teşkilatı 29 Eylül 1959'da şehir sinema salonunda bir toplantı düzenledi. Toplantıya katılan Afyon DP Milletvekili O. Köktem, Van'da CHP dönemi eserleriyle DP döneminin karşılaştırmasını yaptı. Köktem'in verdiği istatistiği bilgilere göre, DP döneminde eğitimde okullaşma ve öğretmen sayılarında yüzde yüzlük bir artışın yaşandığı fakat bu artışın Van'ın ihtiyaçlarını karşılamakta yeterli olmadığı anlaşıldı. Köktem aynı durumun yol yapımında da geçerli olduğunu iddia etti. Başbakan Menderes'in kendisini Van'ın ihtiyaçlarını tespit için görevlendirdiğini belirten Köktem, Vanlılardan sorun, ihtiyaç ve taleplerini kendisine ulaştırmalarını istedi (Van Postası, 30 Eylül 1959).

¹² Bakan Kırdar, Başbakan Menderes'e çektiği telgrafta bölgedeki sağlık tesislerini tetkik ettiğini ve Van'ın "sağlık durumunun memnuniyeti mucip bulunduğunu" bildirdi. BCA 030 01 00 00 77 484 4 3.

Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes, 17 Ocak 1960'da saat 13.30'da havayoluyla Van'a geldi. Bakan resmi yetkililerle birlikte kalabalık bir halk topluluğu karşıladı. Bakan Vilayet Meydanı önünde halka hitap ederek Erzurum'dan sonra Ankara'ya dönmeyi planlıyordum fakat fahri hemşerisi bulunduğum ve gönlümde ayrı bir yeri olan Van'ı ziyaret etmeden Ankara'ya dönmek istemedim dedi. Sınırlardaki askeri birlikleri ziyaret edeceği için şehirde fazla kalamayacağını belirten Bakan, hemşerilerinin gösterdiği bu ilgi ve teveccühe çok teşekkür etti. DP ve CHP İl Başkanlıklarını ziyaret etti. Geceyi Van'da geçiren Bakan erkenden Şemdinli ve Hakkâri'ye giderek askeri birlikleri ziyaret etti (İki Nisan, 18 Ocak 1960; Van Postası, 18 Ocak 1960). 17.30'da Van'a dönen Bakan'ın şerifine Belediye bir yemek verdi. Geç saatlere kadar devam eden bu yemekte şehrin sorunları, ihtiyaçları ve talepleri konuşuldu. Kendisine Belediye'nin fahri hemşerilik verdiğini hatırlatan Bakan, bölgenin kalkınması için hayvancılığın destekleneceğini, yörede şeker pancarı yetiştiriciliğinin artırılarak bir şeker fabrikası kurulmasının yerinde olacağını ve Van-İran demiryolunun çok önemli olduğunu anlattı. Bakan Van'ın karayoluyla da İran'a bağlanacağını böylece yörenin ekonomik kalkınmasına büyük katkı sağlanacağını söyledi. Van'ın kalkınması için turizmde önemine dikkat çeken Bakan, Van'ın tarihini ortaya çıkarmak için arkeolojik çalışmalarında yakında başlayacağını bildirdi (İki Nisan, 19 Ocak 1960). Van'daki askeri birlikleri ziyaret eden Bakan, 19 Ocak saat 14.30'da Van'dan ayrıldı (İki Nisan, 20 Ocak 1960; Van Postası, 20 Ocak 1960).

21 Mart 1960'da Çalışma Vekili ve Basın Yayın Turizm Vekili Haluk Şaman Van'a geldi. DP'li milletvekillerinden oluşan bir heyetle gelen Bakan, askeri ve sivil yetkililer karşıladı. Bakan, halkla bir araya gelerek vatandaşların arzu ve isteklerini dinlemek istediğini söyledi. Kamu kurumlarını da ziyaret eden Bakana akşam 17.30'da Belediyede bir yemek verildi. Gösterilen ilgiden duyduğu memnuniyeti ifade eden Bakan, muhalefetten ve basından dert yandı. Bakan, Hükümetin Van'a bir şeker fabrikası yapmayı planladığını ve demiryoluyla kara yollarının tamamlanarak Van'ın ekonomik kalkınmasının hızlandırılacağını bildirdi. Bakan 19.00'da Erciş'e ardından da Muş'a geçmek için şehirden ayrıldı (İki Nisan, 22 Mart 1960; Van Postası, 22 Mart 1960).

23 Mart 1960'da Başbakan Menderes, Van Valisi ve DP'lilerden oluşan bir heyeti kabul etti. Başbakan Nisan ayı içinde Van'a bir ziyaret yapmayı düşündüğünü, Van'da kurulacak Çimento ve Şeker Fabrikası ile Kız Öğretmen Okulunun yapılması için ilgililere emir verdiğini bildirdi. Van'da kapsamlı bir imar faaliyetleri gerçekleştirmek için gerekenleri yapmaya kararlı olduklarını belirten

Başbakan Menderes, Vanlılara sevgi ve muhabbetlerini gönderdi (Van Postası, 24 Mart 1960).

Van'da DP'nin öncülüğünde oluşturulan Vatan Cephesine CHP'den istifa ederek katılımlar oldu (İki Nisan, 5 Şubat 1959; İki Nisan, 28 Şubat 1959; İki Nisan 14 Mart 1959; İki Nisan, 9 Mayıs 1959). Siyasi partiler arasında çatışma ve gerginlik yaygınlaşmaya başladı ("İhtilal- Ötesi ve Van", Çaldıran Gazetesi, 1 Ekim 1960). DP Van il teşkilatında da sorunlar devam ediyordu. Önce İl Başkanı C. Yörük Ankara'ya gitti (İki Nisan, 21 Mart 1959). DP genel Merkez tarafından DP il teşkilatı feshedilerek K. Kartal başkanlığında yeni il yönetimi oluşturuldu (İki Nisan, 4 Nisan 1959). Van'da DP'nin siyasi gücü hala devam ediyordu¹³ fakat teşkilatta yaşanan sorunlar bir türlü aşamıyor, parti gücünü kaybediyordu.

Sonuç

II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan yeni düzen dünyanın her tarafı gibi Türkiye'yi de derinden etkiledi. Milli Kalkınma Partisi'nin kuruluşuyla birlikte çok partili hayata geçildi. Böylece kamuoyu canlandı, basın renklendi halkın siyasete olan ilgisi arttı. Ülke siyasetindeki bu değişimin doğal sonucu olarak taşrada da yerel siyaset yeniden yapılandırıldı. Tek parti döneminde bir devlet politikası olarak uzun yıllardır Doğu Anadolu Bölgesinde siyasi partilerin hiç teşkilatı yoktu. Tek partili dönemde de CHP, bu politik anlayışını zamanla terk etmek zorunda kaldı. Kısa sürede CHP ile birlikte DP ve ardından da MP şehirde il teşkilatlarını teker teker kurdular. Böylece Vanlılar yerel düzeyde aktif siyasetin içerisinde deha fazla yer almaya başladılar.

1946 seçimleri Vanlılar için tek parti döneminin son seçimleri oldu. CHP'nin bağımsız adaylarla yarıştığı bu seçimlere DP'liler katılmadılar. İlk defa CHP'li adayların dışında farklı seçeneklerin olmasına Vanlılar çok mutlu oldular. Fakat hala tek parti döneminin endişeleri devam ediyordu. 1950 genel seçimlerinde CHP'nin karşısında oldukça güçlü bir DP vardı. Her iki parti arasında büyük bir rekabet ve kıyasıya bir yarış oldu. CHP, bürokrasinin de desteğiyle bu seçimleri kazandı. Ülke genelinin aksine Van'da böyle bir sonucun ortaya çıkmasında halkın siyasal sisteme duyduğu şüphe, Van'da hala etkinliğini sürdüren feodal unsurların büyük etkisi oldu. DP Van'dan vazgeçmedi. Başta Cumhurbaşkanı olmak üzere pek çok Bakan, Van'a gelerek şehrin temel sorunlarıyla yakından ilgilenmeye başladılar.

¹³ Van'da 17 Mayıs 1959'da yapılan muhtar ara seçimlerinden 14 Köy muhtarlığının 13'ünü DP'li adaylar kazandılar. İki Nisan, 18 Mayıs 1959.

DP'nin ülke yönetiminde gösterdiği başarı yıllardır ihmal edildiklerini düşünen Vanlılarda büyük bir umut ve beklenti meydana getirdi. Tarımın gelişmesine uygun olarak halk büyük bir ferahlık yaşadı. Bu dönemde Van'a yapılan ciddi yatırımlar da halkı memnun ediyordu. Bu olumlu gelişmelerin sonucunda DP, 1954 seçimlerinde rakiplerine açık ara büyük fark attı. Böyle bir sonucun ortaya çıkmasında ekonominin gelişmesi, sosyal ve dini alanlarda yaşanan değişimlerin de önemli etkisi oldu. Van'da seçimleri DP'nin kazanması DP yönetiminin şehre olan ilgisini daha da artırdı. Cumhurbaşkanı Bayar ve Başbakan Menderes bizzat şehri ziyaret ettiler. Liderler halkla bir araya gelerek şehre daha fazla ilgi gösterdiler ve sorunlarını çözmekte çeşitli vaatlerde bulundular. Fakat bu beklentiler tam anlamıyla karşılanamadı.

1957 seçimlerine gidilirken ülkede yaşanan ekonomik sorunlar Vanlıları da derinden etkiliyordu. DP il teşkilatlarında yaşanan huzursuzluklar bir türlü giderilemiyordu. CHP ile DP oldukça iddialı bir şekilde 1957'de Van'ı kazanmak için yarıştılar. Bu seçimleri CHP kazandı. Şüphesiz CHP'nin bu başarısında DP'lilerin hataları da çok etkili oldu. Seçim öncesinde il yönetimini fesheden ve teşkilatlara kendi adaylarını seçmesi için tanınan kontenjanları kaldıran DP Genel Merkezi bu başarısızlığın en önemli adresiydi.

1946-1960 arasında dört kez seçim yapıldı. Bu seçimlerde CHP ile DP başa baş bir siyasi mücadele verdiler. Başlangıçta üç olan milletvekili sayısı en son beşe yükseldi. Van adına mecliste görev yapan bu milletvekilleri arasında Ferit Melen dikkat çekiyordu. Bakan ve Başbakanlık görevlerinde de bulunan Melen, gerek ulusal siyasete gerekse yerel siyasete ilişkin söz, fikir ve tavırlarıyla sevilen ve siyasette iz bırakan bir parlamenter oldu. Van'ı temsil eden milletvekilleri içinde İbrahim Arvas, İzzet Akın ve Kemal Yörükoğlu'da mecliste aktif siyaset yaparak başarılı performans ortaya koydular. Fakat bu dönem içinde Van adına seçilerek meclise gidip sadece yemin etmek için kürsüye çıkan bir daha genel kurul kürsüsünde hiç yer görülmeyen pek çok milletvekili de yer aldı.

Van'ın kronikleşmiş pek çok sorunu vardı. Bu sorunlar arasında ulaşım, sağlık, eğitim, su ve elektrik öne çıkıyordu. Şehrin (1946-1960) yılları incelendiğinde çevre vilayetlere nispeten önemli bir değişim ve gelişim gösterdiğini ifade etmek gerekir. Şüphesiz bu gelişimde bazı Van milletvekillerinin siyasi çabaları oldukça etkili olduğu gibi Van'ın yer aldığı coğrafyanın da büyük katkısı oldu. Şehrin ekonomik gelişimi için önemli hizmetler gerçekleştirildi ve son derece kıymetli projeler hazırlandı.

Çok partili hayatla birlikte siyasetin değişmesi ve gelişmesini Vanlılar mutlulukla karşıladılar. Siyasi partilerin yerel teşkilatlarını hızla kurdular, heyecanlı bir rekabet içinde yerel ve ulusal siyasete katkı sağladılar. Vanlılar, ülke siyasetinde önemli bir yeri olan ve bir dönem Başbakanlık da yapan Ferit Melen gibi değerli bir devlet adamı yetiştirdiler.

Kaynakça

Arşiv

T.C. Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi (BCA)

2. Resmi Yayınlar

TBMM Tutanak Dergisi

TBMM, Zabıt Ceridesi

Türkiye İstatistik Kurumu. (2012). *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*, Ankara: TÜİK Matbaası.

Van 1973 İl Yıllığı. (1973). İstanbul: Kıral Matbaası.

Yerel ve Ulusal Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

İki Nisan

Milliyet

Son Posta

Türk Sesi

Van Gazetesi

Van Postası

Van Sesi

Zafer

Telif ve Tetkik Eserler

Albayrak, M. (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*. Ankara: Phoenix Yayınları.

Aşkın, S. (2000). *Cumhuriyet Döneminde Doğu Anadolu'ya Yapılan Kamu Harcamaları (1946-1960)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Bayar, C. (1986). *Başvekilim Adnan Menderes*. (Haz. İ. Bozdağ). İstanbul: Tercüman Yayınları.

Demir, Ş. (2011). *Düello Menderes ve İnönü*. İstanbul: Timaş Yayınları.

- Demir, Ş. (2010). *Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes*. İstanbul: Paraf Yayınları.
- Eroğlu, C. (1998). *Demokrat Parti*. Ankara: İmge Kitapevi.
- “İhtilal- Ötesi ve Van”, *Çaldıran Gazetesi*, 1 Ekim 1960.
- Kardaş, A. (2014). Demokrat Parti İktidarı Döneminde Doğuda Bir Üniversite Kurma Çabaları. *History Studies*, 6 (6), 149-163.
- Kardaş, A. (2016). Uluslararası Bir Proje Olarak Türkiye-İran-Pakistan Demiryolunun Açılması. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 197-223.
- Kemal, Y. (1976). *Bu Diyar Baştan Başa*. İstanbul: Cem Yayınları.
- Koçlar, B. (2002). Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde Hükümet Muhalefet İlişkisi. *Türkler Ansiklopedisi*, (C. XVI, ss. 754-764). Ankara.
- Menderes, A. (1992). *Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri*. c. V. (Haz. H. Kılçık). Ankara: Demokratlar Kulübü Yayını.
- Mıftakhov, S. (2018). Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Parlamento'da Temsili: 1946-1960. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 6 (2), 1-26.
- Pınar, M. (2013). Van'da Demokrat Parti Teşkilatlanması. *Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi*, 2 (2), 31-55.
- Polat, S. (2019). *1950-1960 Yılları Arasında Van'da Siyasi Yaşam*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Şahin, G. (2012). Van Halkevi ve Faaliyetleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü, Tarih Araştırmaları Dergisi*, 31 (52), 93-134.
- Tunç, V. (2019). Van Milletvekili İbrahim Arvas'ın Biyografisi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Faaliyetleri. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 6 (2), 388-432.

